

LITERATURA La crònica siciliana de Carlo Levi mostra la seva incapacitat de mirar-se el món amb indiferència.

L'agresta bellesa de l'exclusió

SIMONA ŠKRABEC

Vaig llegir *El dervix i la mort* (1966) de Selimović¹ si fa o no fa coincidint amb els meus quaranta anys. Només obrir-lo, em va travessar la fletxa de la frase amb la qual el xeic Ahmed Nurudin comença la confessió: «Llàstima que no tingui deu anys més, i la vellesa em protegiria davant tota revolta, o deu anys menys, i llavors tot em semblaria indiferent». I sí, quan ressona aquell dantesc «*nel mezzo del cammin di nostra vita*» el recompte es fa inevitable.

Després de la primera, inesborrable frase de *La Comèdia*, Dant ens confia la seva angoixa d'haver despertat enmig d'un bosc tenebrós, sense saber com s'havia desviat del camí. Avui estem molt lluny de la geografia medieval que podria imaginar el Cel i l'Infern com indrets visitables, construïts amb obsessió fins al detall més insignificant. El món s'ha tornat més pla, més banal, aparentment sense secrets. Però les zones d'ombra persisteixen i els indrets que han escapat de la mà civilitzadora continuen fent por. On s'amaguen avui les inescrutables tenebres de *selva oscura*?

En aquests racons oblidats, l'única manera de fer-se escoltar, és llançar un roc amb massa traça, com diu Maragall. Amb aquesta mateixa energia rebel, Carlo Levi apunta en la seva llibreta durant un viatge a Sicília: «Les paraules són pedres». Rere la contundència de l'exclamació hi ha la veu d'una dona que sap que no té cap esperança d'encabir el seu dolor dins la realitat –la seva història ha estat foragitada de la consciència de tothom. És muda perquè ningú no accepta les raons de la seva revolta.

Levi mostra amb extraordinària claredat que l'illa no s'amaga pas rere una barrera física. Ans al contrari, l'estret de Messina suposa ben poca estona de vaixell, però tanmateix

aquesta travessa encara és enfosquida per l'ombra mítica d'Escil·la i Caribdis: el foraster s'hi pot estavellar per la seva incapacitat de comprendre l'entorn. Des de fora, la societat de l'illa se'ns fa indesxifrable perquè no hem estat preparats per observar la marginalitat. La civilització ens ha educat només a pensar des de la metròpoli i assolir sense parpellejar la centralitat del centre –i oblidar totes les víctimes que el progrés necessària-

Carlo Levi fa un esforç immens per trencar els models de pensament inculcats que han submergit Sicília en el dogma d'un immobilisme secular. En lloc de confirmar l'existència d'aquelles característiques que ja hi esperava trobar, Levi és capaç de veure –i d'escoltar– aquells que en ulls d'un altre reporter serien mers figurants, part d'un paisatge feréstec i indomable ;

ment crea. En l'era de la globalització, hem esdevingut, a més, incapaços d'analitzar els vestigis feudals enquistats en les regions rurals. I amb això també incapaços de comprendre que la pobresa endèmica bé pot tenir causes ben clares i que els desequilibris es poden reparar. D'acord, actualment

els estudis postcolonials estan perdent l'alè per denunciar prou de pressa les xarxes mentals que ens tenen atrapats. Però aquí al costat, ben a prop, Escil·la i Caribdis encara treballen: no veure res, oblidar, condemnar al silenci.

Carlo Levi fa un esforç immens per trencar les convencions i els models de pensament inculcats que han submergit Sicília en el dogma d'un immobilisme secular. En lloc de confirmar l'existència de totes aquelles característiques que ja hi esperava trobar, Levi és capaç de veure –i d'escoltar– aquells que en ulls d'un altre reporter serien mers figurants, part d'un paisatge feréstec i indomable.

Però el cronista no pot, és clar, escapar de l'atracció d'aquests paratges desolats. L'única bellesa capaç de commoure és la que provoca la sobtada revelació que rere l'espectacle de la vida s'hi amaga la mort, la inevitable destrucció. Sicília és fa present davant de Levi com un espectacle on la vida lluita, desesperadament, a cada instant. L'exquisidesa de les garotes, la palpació de la multitud en un dia de festa, els desolats paratges desèrtics de l'interior, tot se li fa present de cop.

L'explosió de l'alegria sobtada o l'avidesa amb la qual és celebrat el menjar més senzill són la màscara que amaga la misèria. En aquesta illa, tothom sap que la vida és «meitat llum, meitat ombra eterna». Així és com Ismaïl Kadaré defineix la tragèdia grega en la seva monografia sobre Èsquil.² Kadaré nega tossudament tota autoritat a Nietzsche perquè, al contrari del filòsof, ell considera que la tragèdia no podia haver-se desenvolupat mai a partir del culte dionisiac. L'art com a disbauxa és massa festiu, massa a prop de la celebració del poder. La tragèdia surt del culte

als morts, de la necessitat de tapar els signes evidents de la descomposició del cos i amagar amb una màscara la degradació del rostre. La paraula dels tràgics és, doncs, pura il·lusió, però capaç de conservar una presència que s'ha esvaït.

A Sicília, l'exclusió que descriu Levi no deixa espai per a cap somni. Però aquesta gent desencantada i endurida conserva tanmateix una innata necessitat d'il·lusió. El seu «fer veure» no és cap miratge de felicitat. Celebren els seus homes forts –l'espectacle de l'arribada de l'alcalde de Nova York al seu poble natal és simplement impressionant– perquè necessiten creure en alguna cosa. En la vida, no els queden esperances. S'arrapen a les il·lusions que a la llarga resulten corrosives.

També la bellesa de la llengua en què és escrit *El dervix* de Selimović és corprenedora: llegir-la en original és com agafar un grapat de sorra, intentant evitar que els granets menuts no s'escolin enmig dels dits. Selimović treballa amb paraules que gairebé ja no hi són. El seu text és farcit de manlleus turcs –lligats tots ells a costums quotidians o religiosos de l'era otomana i a l'organització política de l'antic imperi. Conté frases senceres que resulten literalment indesxifrables. Fins i tot les edicions originals no tenen més remei que incloure un llarg glossari de termes, sense que aquestes croses puguin suplir la inacessibilitat de tot el passat.

I potser la paraula més bonica d'aquest llibre és la que designa els camins de la península. *Drum* no és una simple carretera d'abans, sinó la manera de construir vies de comunicació perquè esdevinguessin, de fet, inutilitzables fins i tot en les millors condicions. Una de les màximes autoritats en la matèria, l'historiador Mark Mazower conta que durant l'era otomana, els Balcans eren escàsament poblats *sobretot en les valls*. La població fugia del jou dels impositos abusius i per això mirava que els camins no fossin mai massa fàcils per als emissaris de la cort... Afegim a aquesta condició un altre element, les rígides lleis de la venjança de sang. Estem acostumats a bandejar la lògi-

ca d'aquesta organització social com un error atàvic. Kadaré ens pot aclarir que els 1.263 articles d'*El kanun* eren seguits pels albanesos durant segles com una «veritable enciclopèdia de la grandesa i de la insensatesa». Per què la població acotava el cap davant una llei tan brutal? L'article 917 que diu que «la sang no es perd mai» assegurava a aquest poble que cap invasor no s'hi barrejaria amb la població. De manera que aquesta llei, que havia de funcionar només en els límits d'una casa, es va anar estenent damunt les carreteres, els camins, regions senceres. El país esdevenia així un territori inviolable per qualsevol força forana. També la Sicília que denuncia Carlo Levi és víctima d'aquest concepte d'extraterritorialitat.

Levi mostra «el pacte tàcit d'impunitat» entre la màfia i l'Estat que impossibilita qualsevol canvi. De l'exclusió dels més febles, en treuen profit tots dos poders, el centre llunyà i els arrendataris que saben com extorcionar els pagesos. Als capitosts locals no els interessa pas tancar l'esquerda secular entre el poble i els centres de poder. Els seus privilegis són directament condicionats per l'absència del braç executor de la llei, perquè només així ells poden substituir l'Estat en totes les funcions de l'ordre i la justícia.

Sembla ser que tots aquests pobles del sud d'Europa han perdut *la diritta via* de la qual parla el tercer vers de *La divina comèdia* de Dant. Els vells forçaven els joves a complir el seu deure de sang i a perpetrar la venjan-

Treball infantil en una mina de sofre a Sicília, anys 1950.

ça prescrita. I la població continuava vivint en els marges perquè amb els segles de l'exclusió, la marginalitat havia esdevingut l'única possible via de viure la pròpia història, l'única manera de sentir-se actor i no figurant en el relat. Selimović ofereix una de les imatges més colpidores d'aquesta ceguesa amb la figura d'un home que es destrossa amb un ganivet les seves pròpies cames, els músculs i els nervis, els lligaments –fins que ja no és capaç de caminar.

La ferida secular de la misèria té el seu reflex també en la impossibilitat d'una representació coherent de la pròpia identitat. El poble només es veu reflectit en la controvertida figura de bandoler, que no pot donar sinó raons als que l'han forçat a fugir al bosc. Els treballadors de les mines de sofre de Lercara no poden aspirar que ningú els ajudi a aglutinar la seva memòria d'exclusió. Els seus records són prescindibles. Tal com denuncia Levi, els pintors, i fins i tot els fotògrafs, són foragitats de la proximitat de l'explotació perquè aquesta «tara» no passi a la història.

Levi mostra com funciona el regne de fal·làcia i com la societat es va enredant en les xarxes de la seva pròpia por heretada i la sordesa assumida com a necessària per sobreviure. La paraula que vol expressar en un context de mentides inculcades la seva veritat sencera –i acusadora– topa contra el mur de silenci, fet d'uns maons gairebé indestructibles, digueu-li mentalitat, ideologia o bé un simple pacte entre les forces que es necessiten mútuament per no alterar l'equilibri que els assegura el seu poder.

Levi documenta la transformació de Francesca, la mare de Salvatore Carnevale, el 1955. El seu relat fosc i minucios neix amb la forma d'una tragèdia, que és tant com dir amb la presa de consciència. El llibre recull la immensitat d'esperances que la gent senzilla començava a posar en la justícia social: el Partit –sempre amb majúscula i sense l'adjectiu– havia de ser el camí perquè aquell relat de denúncia, construït en boca d'una dona ferida, prengués dimensions polítiques. El 1966, Selimović es veu forçat a escriure una d'aque-

lles innombrables novel·les al·legòriques dels països comunistes per poder dir les coses que no es podien dir. L'ambientació otomana és convincent i els capítols són encapçalats fins i tot amb un versicle de l'Alcorà. Per què l'autor bosnià havia triat un monjo? Perquè la figura d'un ermità li donava un marc prou sòlid d'algú capaç de pensar el sentit de la seva existència per analitzar la desfeta de les il·lusions. La gent hi creia, hi tenia fe. Però el sistema construït pels revolucionaris també es va enfonsar, reproduint les mateixes esquerdes.

Levi mostra com funciona el regne de fal·làcia i com la societat es va enredant en les xarxes de la seva pròpia por heretada i la sordesa assumida com a necessària per sobreviure. La paraula que vol expressar la seva veritat sencera –i acusadora– topa contra el mur de silenci ,

L'assaig de Kadaré, publicat ja ben entrat el segle XXI, testimonia la desfeta absoluta d'esperances. La seva anàlisi freda dels relats constitutius del seu propi poble el mana anar tan enrere com sigui possible, fins als grecs, fins a la camisa ensangonada d'Agamèmnon que transmet els senyals als vius perquè perpetuïn les venjances. On s'ha produït l'error? Kadaré no respon en termes polítics ni ens acosta amb el seu *Èsquil* cap realitat albanesa del seu propi moment. L'acusació que llença abraça tota la història de la cultura occidental. Sabem menys d'Èsquil que d'Homer i de les noranta tragèdies que va escriure, només se'n conserven set. La lluita de la tragèdia contra la barbàrie va perdre la batalla contra la mentalitat delsensors. Els palaus de Micenes es multipliquen,

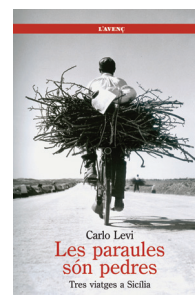
però cada cop tenim menys armes per analitzar-los.

En el primer vers del seu gran poema, Dant executa un gir retòric mestre amb el qual demana l'adhesió al seu poema: parla des del mig del camí de la nostra vida. El poeta es proposa analitzar la vida de tots nosaltres, ara, sempre. Allò que uneix la crònica de Levi, la novel·la de Selimović i l'erudit assaig de Kadaré és que els tres autors són incapaços de mirar-se el món amb indiferència. No poden reprimir la necessitat de la revolta i seguir la petja d'una mare que ha comprès tot l'entramat que ha matat el seu fill.

La dona siciliana que ningú vol escoltar, que en lloc de paraules tira pedres de mudesa, sap que hauria de canviar la lògica d'aquest món per evitar l'assassinat del seu fill en una emboscada encoberta per tot el poble. Però el «curs violent i ordenat de les paraules» malauradament no canvia la seva condició d'una dona muda. Perquè tota comunicació ha de fluir en les dues direccions, de l'emissor al receptor, i tornar. Les paraules són pedres només quan ningú no les recull i les fa seves. L'únic possible consol que ens queda, l'apunta Selimović: «Tanmateix cal anar insistint. Em preguntaràs: per què? Per res. Perquè tot això no sigui tan sord i fred.» ■

NOTES

1. M. SELIMOVIC, *El derviche y la muerte*. Traducció de Pilar Gil i Alicia Knezovich. Barcelona: Montesinos, 1987.
2. I. KADARÉ, *Esquilo. El gran perdedor*. Traducció de Ramón Sánchez Lizarralde i María Rocés. Madrid: Siruela, 2006.

CARLO LEVI
Les paraules són pedres
Tres viatges a Sicília
Traducció de Teresa Muñoz Lloret.
Barcelona: L'Avenc, 2011, 192 pp., 17 €

